

№ 28 (381)
Ліпень 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Водгалас юбілею: не бывае павагі зашмат –** *стар. 2*

☞ **Гісторыя войнаў: каго прыкрые Шчыт –** *стар. 5*

☞ **Антрапаніміка: ці ўсе прозвішчы нашыя? –** *стар. 6*

Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры

«Бабіцкая хатка»

Сучасная бібліятэка на вёсцы – гэта культурны, інфармацыйны, пазнавальна-выхаваўчы цэнтр. Суседства кнігі і музейных экспанатаў цяпер нікога не здзіўляе, бібліятэка становіцца своеасаблівым міні-музеем, дзе шырока прадстаўлены гістарычны і краязнаўчы раздзелы бібліятэчнага фонду з выкарыстаннем фотаздымкаў, дакументаў, іншых сямейных рарытэтаў. Бабіцкая сельская бібліятэка пасля капітальнага рамонту набыла новыя магчымасці для пашырэння экспазіцыі этнаграфічнага пакоя, які быў створаны яшчэ ў 1990-я гады. Бібліятэка тады пераехала ў новы СДК, размясцілася ў двух светлых пакоях з асобным уваходам.

Пераступіўшы парог «Бабіцкай хаткі», наведнікі адразу трапляюць у колішняе сялянскае жылло. У адным прасторным пакоі – макет печы, амаль у натуральную велічыню, драўляны ложак, самаробная канапа, абедзенны стол. Шмат месца ў пакоі займаюць кросны, перададзеныя жыхарамі вёскі ў бібліятэку. Наогул, усе экспанаты збіраліся бібліятэкарам

Аленай Аляксееўнай Кулага ў аднавяскоўцаў. Тут і ступа, серп, цясла для вырабу начовак, лапці, прас на вуголлі, качалка для прасавання саматканых вырабаў з лёну, кашы з лазы, гліняны посуд і шмат чаго іншага, без чаго не абыходзіліся ў мінулым сяляне.

У чырвоным куце, як і належыць, абразы святых. Як расказваюць старыя людзі, абразы ніколі не вешалі на цвікі, а ставілі на вузкую, замацаваную на сцяне, палічку і абавязкова

ўпрыгожвалі іх вышытымі ручнікамі. Вязаныя карункі і вышыўка ўпрыгожвае абрус на абедзенным сталае, на сцяне – фотаздымкі сямейнікаў, таксама пакрытыя вышыванымі ручнікамі. Інтэр'ер вясковай хаты на той час не вызначаўся ні багаццем, ні колькасцю мэблі, але быў дастатковы для ўтульнага жыцця селяніна. Не было толькі ў хатах гадзіннікаў, гэта было для вёскі вялікай раскошай у тых гады.

(Заканчэнне на стар. 3)

На тым тыдні...

✓ **12 ліпеня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачаў працаваць пазнавальна-забаўляльны праект «**Великие мумии Египта**», які ўключыў у сябе аднайменную выстаўку і кароткаметражную стужку «Царь скорпионов» у фармаце 3D. На выстаўцы прадстаўлены аб'ёмныя мадэлі культурна-гістарычнай спадчыны Старажытнага Егіпта. Завітаць на выстаўку можна да 2 кастрычніка штодзень акрамя панядзелка.

✓ **13 ліпеня** ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ў межах праекта «Кропка адліку» адбылася інфармацыйна-пазнавальная праграма «**С легендами – по Беларуси**». У гасцях былі аўтары кнігі «Сакральная геаграфія Беларусі» гісторык Людміла Дучыц і журналіст Ірына Клімковіч.

✓ **Таго ж дня** ў «Рэспубліканскай мастацкай галерэі» Беларускага саюза мастакоў (мінскі Палац мастацтва) адбылося адкрыццё адразу чатырох персанальных юбілейных выставак. Да 60-годдзя творцаў прымеркаваныя **выстаўкі Сяргея Міхайлавіча Пыжыкава, Валерыя Ігнацьевіча Шчаснага і Аляксандра Міхайлавіча Слепава** і да 70-гадовага юбілею – **выстаўка Уладзіміра Мікалаевіча Вальнова**.

- хто дае пра захаванне гісторыка-культурнай спадчыны - каму неабыхавая будучыня Беларусі

Паважаныя сябры!

Паводле зацверджанага графіка наступны нумар нашай газеты выйдзе 5 жніўня.
Да сустрэчы ў новым месяцы!

Шоўкавая гладзь Святланы Дубялір

Напрыканцы вясны ў Дзень філолага ў мінскім Дзяржаўным літаратурным музеі экспанавалася незвычайная мастацка-літаратурная экспазіцыя, якая злучыла ў адным праекце лёсы родных людзей – бацькі і дачкі. Праз 70 гадоў у зале музея сустрэліся дзве творчыя асобы: савецкі беларускі драматург, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Аркадзь Маўзон (Арон Іосіфавіч Маўшэнзон; 1918–1977) і самадзейная мастачка-вышывальшчыца Святлана Аркадзеўна Дубялір. На выстаўцы ўпершыню былі выстаўлены матэрыялы з архіва вядомага драматурга, прадстаўлены яго дочкамі Святланай і Марынай, і мастацкія працы Святланы Дубялір пад агульнай назвай «Гульня фантазіі».

Творчы лёс Аркадзя Маўзона пачаўся з вучобы ў драматычнай студыі пры ДБТ-1. Потым была актёрская праца, рэжысёрскія пошукі свайго шляху ў свет беларускай драматургіі. Давялося папрацаваць у газеце «Віцебскі рабочы», на «Беларусьфільме», у Міністэрстве культуры. Яго п'есы былі пастаўлены на вядучых беларускіх сценах – Купалаўскага тэатра, Гомельскага абласнога драматычнага тэатра, Віцебскага Беларускага тэатра імя Якуба Коласа, Тэатра юнага глядача. А першая яго п'еса, «Канстанцін Заслонаў» (1947), ставілася не толькі на сцэне Купалаўскага тэатра, але і ў многіх тэатрах СССР. Аркадзь Маўзон – аўтар сцэнарыяў кінафільмаў, сярод якіх «Канстанцін Заслонаў», «Зялёныя агні» і інш.

Святлана Дубялір і яе працы

У нечым падобны на бацькоўскі і шлях яго дачкі Святланы. Пачынала яна таксама з тэатра. Выпускніца курса кіраўнікоў драматычных калектываў самадзейнасці Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута працавала ў Дзяржаўным тэатры лялек, потым у рэдакцыях газет «ЛіМ» і «Вячэрні Мінск». З 1991 г. з'яўляецца сябрам Саюза журналістаў. Але ў адрозненне ад бацькі, які дасканала валодаў сцэнічным і кінематаграфічнымі выяўленчымі сродкамі, для ўвасаблення сваіх мастацкіх кампазіцыяў дачка абрала шоўкавую гладзь.

Цяга да творчасці з'явілася ў яе ў сталым ўзросце – у 58 гадоў. І з той пары пачалося «другое жыццё» ў свеце фантазіяў і рукаворнай прыгажосці. За 12 гадоў створана 68 мастацкіх твораў, па якіх мастачку ведаюць не толькі ў нашай краіне, але і далёка за яе межамі (нават у Канадзе і ЗША). Працы

цалкам аўтарскія – ад ідэі, алоўкавага накіду на паперы, перакладу на кальку і на чорную тканіну да каляровага ўвасаблення шоўкавымі ніткамі і вонкавага афармлення. Як паведаміла Святлана Аркадзеўна, пачынала яна з увасаблення кветак. Потым з'явіліся жанравыя працы, па якіх можна прасачыць шляхі творчага пошуку і крокі па ўдасканаленні майстэрства. Планаў у мастачкі шмат. Наступную выстаўку задумана зрабіць сумесна з унучкай, якая скончыла мастацкую школу і збіраецца таксама абраць творчы шлях. Тым самым працягнецца ад прадзеда ў будучыню нітка таленту творчай дынастыі Маўшэнзонаў.

З Мінска выстаўка Святланы Дубялір «Гульня фантазіі» пераехала ў Вілейку, дзе з ёю могуць пазнаёміцца ўсе ахвочыя.

Зм. **ВОЖЫК**
Фота аўтара

Памяць пра Караткевіча ў Ракаве

10 ліпеня мястэчка Ракаў сустрэла гасцей. Святочная падзея сабрала нас у адным месцы. Нагода – адкрыццё мемарыяльнай дошкі, прысвечанай класіку беларускай літаратуры Уладзіміру Караткевічу. Беларуская гасціннасць далёка вядомая, але ракаўская, відаць, самая шчырая. Так нам падалося з першага кроку, які мы зрабілі, выйшаўшы з аўтобуса, што прывёз прадстаўнікоў творчай і навуковай інтэлігенцыі з Мінска ў Ракаў.

Цёплымі словамі і шчырымі абдымкамі ветліва сустрэкалі гасцей гаспадар дома Вячаслаў Пятровіч Рагойша і яго жонка Таццяна Вячаславаўна. Менавіта ў сваім доме доктар філалагічных навук неаднойчы прымаў занага пісьменніка, з якім сябраваў яшчэ з 1960-х гадоў (тады Уладзімір Караткевіч быў яшчэ пачаткоўцам).

Мястэчка Ракаў нездарма лічыцца ў Беларусі гістарычным і прыцягвае не менш гістарычных асобаў. Тут жылі і працавалі бацькі Янкі Купалы, бывала і гасцявала Эліза Ажэшка. А яшчэ паблізу Ракава пісьменнікі мінулага стагоддзя пабудавалі дом творчасці, які прымаў шматлікіх знакамітых літаратараў СССР, а беларускія, лічыце, жылі ў ім, як у сябе дома. Бліжэй пазнаёміцца з літаратурнымі і сямействам Рагойшаў у іх доме. Тут ёсць і каштоўныя рарытэтычныя экспанаты, і адмысловая музейная мэбля, а самае галоўнае – музейны водар павагі да беларускай мінуўшчыны, гісторыі мястэчка, сяброў-літаратараў і сямейнай гісторыі. Уладзіміру Караткевічу ў музеі адведзена пачэснае месца, менавіта таму, праводзячы экскурсію, Вячаслаў Пятровіч значную частку расповеду прысвяціў іх неформальным сустрэчам у Ракаве.

Памятная дошка была адкрытая гаспадаром-Рагойшам і народным мастаком Іванам Акімавічам Місько, які стварыў яе па-сяброўску на грамадскіх пачатках. Далей былі выступы гасцей, падарункі, канцэрт мастацкай самадзейнасці Валожынскага раёна. Свой канцэрт гаспадары прысвяцілі 80-годдзю з дня нараджэння пісьменніка. У імпрэзе ўзялі ўдзел госці з Мінска: пляменніца У. Караткевіча Алена Сінькевіч, літаратары Анатоль Бутэвіч, Навум Гальпяровіч, Таццяна Сівец, Людміла Рублеўская, Віктар Шніп і іншыя.

Уладзімір **ГІЛЕП**, адзін з тых, хто на свае вочы ўбачыў і занатаваў

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Дзе варта пабываць

«Ракуцёўскае лета–2011»

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Літаратурны музей Максіма Багдановіча і Маладзечанскі райвыканкам запрашаюць усіх ахвочых наведаць Рэспубліканскае свята паэзіі і песні «Ракуцёўскае лета–2011». Традыцыйнае свята адбудзецца 24 ліпеня а 12 гадзіне ў філіяле Літаратурнага музея Максіма Багдановіча «Фальварак Ракуцёўшчына» в. Ракуцёўшчына. І гэта не выпадкова, бо менавіта тут у фальфарку дробнага шляхціца Вацлава Лычкоўскага летам 1911 года (роўна сто гадоў таму) адпачываў Максім Багдановіч – адзін з самых яркіх прадстаўнікоў беларускай літаратуры, геніяльны паэт, празаік, майстар перакладу, бліскучы крытык і публіцыст. Гэты фальварак стаў сімвалічным месцам вяртання Максіма Багдановіча на Вацкаўшчыну.

Ужо на працягу многіх гадоў у мясціны, якія як найдаражэйшы скарб захоўваюць памяць пра Максіма Багдановіча, прыязджаюць вядомыя і маладыя беларускія пісьменнікі, музыкі, мастакі, фальклорныя калектывы.

Таму – святкуем разам! Арганізатары гарантуюць добры настрой, пазітыўныя эмоцыі і незабыўныя ўражанні.

Паводле ўласнай інфармацыі

Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры

«Бабіцкая хатка»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Шмат гадоў бібліятэкар збірала розныя дакументы, якія захаваліся ў гаспадарлівых аднавяскоўцаў. Ганаровае месца ў музейным пакоі займае папка «Дакументы – сведкі гісторыі». Тут і датаваная 1912 годам выписка з метрычнай кнігі Васілевіцкай царквы, і грашовыя білеты 1920–1930-х гадоў, і квіткі аб здачы прадуктовага падатку, а таксама шмат чаго іншага.

Праца ў полі патрабавала адпаведнага інвентару і няхітрых прыладаў. Сабраныя экспанаты адлюстроўваюць самыя адказныя перыяды ў паўсядзённым жыцці сялянаў: сяўбу, касавіцу, жніво. Аднолькавыя знешне самапрадкі, верацёны, ступы толькі выглядаюць падобнымі, але адна больш адпаліраваная рукамі руплівай гаспадыні, іншая адрозніваецца ўзорам, памерамі. Усе прылады зробленыя рукамі майстра, куплялі іх на штогадовых кірмашах. Невялікія кошкі, каробкі для ягадаў, вярэнькі, грэбні для часання лёну амаль кожны селянін рабіў сам, бо гэтаму майстэрству дзеці вучыліся змалку, дапамагаючы дарослым.

Асноўнымі крытэрыямі пры адборы экспанатаў служаць: іх аўтэнтычнасць, захаванасць, магчымасць іх выкарыстання ў экспазіцыйнай, выставачай і асветніцкай працы. Пошукавая праца не абмяжоўваецца зборам музейных прадметаў, сельская бібліятэка збірае мясцовы фальклор – народныя песні, пры-

пеўкі, прыказкі, прымаўкі. Усе яны будуць захоўвацца ў тэматычных краязнаўчых папках.

Экспанаты дапамагаюць школьнікам пашырыць веды пра гістарычнае мінулае і сучаснае жыццё вёскі Бабічы, фарміраваць іх светапогляд, выхоўваць у маладога пакалення мужнасць, вернасць грамадзянскаму абавязку.

«Летапіс вёскі Бабічы» створаны на падставе ўспамінаў жыхароў сяла, больш даўнія звесткі атрыманыя з краязнаўчых кніг пра Рэчыцкі раён: «Гарады і вёскі Беларусі. Гомельская вобласць», «Памяць. Рэчыцкі раён», каштоўныя замалёўкі пра значныя падзеі ў жыцці калгаса знойдзеныя ў краязнаўчых папках-дасье ў цэнт-

ральнай раённай бібліятэцы. Дапаўняецца летапіс арыгіналамі дакументаў тых далёкіх часоў, пісьмамі сяльчанаў, успамінамі ветэранаў вайны і працы.

«Бабіцкая хата» – адзін з трох этнаграфічных пакояў, якія функцыянуюць у бібліятэках Рэчыцкай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы, іншыя знаходзяцца ў Бронненскай і Караваціцкай сельскіх бібліятэках. Значную дапамогу ў стварэнні і мастацкім афармленні этна-пакояў аказалі супрацоўнікі Рэчыцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі, кіраўнікі мясцовых СДК, сельскіх Саветаў, педагогі школ.

Таццяна ІВАНІС, метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу Рэчыцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі

3 клопатам аб сябрах

Лета. Цудоўнае лета на роднай зямлі. Клічуць нязведаныя шляхі-дарогі, і верыцца, што самае цікавае яшчэ наперадзе. Але ж лета – яно такое кароткае, а паспець трэба шмат. Адкрывае свае скарбніцы лес, радуе беларусаў шчодрымі дарамі. Вабіць духмяны водар ягадаў. Збіраць ягады – нялёгкае справа. Але прыкленчышы ў траве на палляне, згледзіш чырвоныя кропелькі сунічак і забываешся і на пякучае сонца, і на кусачыя аваднёў. Сунічкі – лясныя зорачкі, іх ззянне такое кароткачасовае: тыдзень-другі, і ўжо толькі зрэдзь парадуюць вока. Таму кожны спяшаецца сабраць гэты цудоўны дар роднай зямлі.

Нашыя сэрцы вельмі кранула просьба рэдактара аб дапамозе «Краязнаўчай газеце». Гэтая газета – наш любімы і верны сябра. А калі сябру цяжка – мы заўжды спяшаемся на дапамогу. Хоць можам мы вельмі няшмат.

Мы выправіліся ў лес збіраць суніцы. Дзеля дапамогі нашай газеце. Лес сустрэў нас птушыным гоманам, расой на высокай траве і водарам суніц. Сунічка да сунічкі ў шклянчку, а затым у вядзерца.

Супольная справа заўжды радуе, бо добра відаць вынікі працы. Разам з намі збірала суніцы і спадарыня Тамара Сямёнаўна. Яна ўжо шмат гадоў жыве і працуе ў Расіі, аб'ехала з мужам – ваенным шмат мясцінаў. Цяпер жывуць у Падмаскоўі. Але кожнае лета прыязджае на радзіму, бо вабіць яе і бацькоўская хата, і любімае мястэчка Дварэц. Працуе яна настаўніцай замежнай мовы, але не забылася ў чужых краях сваёй роднай. І прыгожа на ёй размаўляе. Яна з цікавасцю знаёмілася з «Краязнаўчай газетай» і выказала жаданне папрацаваць разам з намі на карысць выдання. А збірае ягады яна спрытна, не ўгнацца за ёю!

Хутка нашыя вядзерцы былі поўныя. Ішлі лясной сцежкай, ціхенька напявалі любімыя песні і проста гутарылі. Дзень выдаўся цудоўны!

Назаўтра нашыя дварэцкія сунічкі ўжо ехалі ў цягніку ў сталіцу. На Камароўцы ім не давялося доўга чакаць пакупнікоў. Духмяны ласунак парадзе мінчукоў. Частуйцеся, дарагія, і памятайце, што ёсць тыя, хто за вас і за нас рупіцца, каб зберагчы роднае слова, памяць пра дарагу спадчыну. Ведайце, што ёсць «Краязнаўчая газета». І калі мы ўсе не дапаможам ёй выжыць, то хто?

Паліна ЛАШКОЎСКАЯ, стараста гуртка «Юны журналіст» гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына», м. Дварэц Дзятлаўскага раёна
На фота: сёстры Алена і Паліна – самыя актыўныя ўдзельніцы ўсіх дабрачынных акцый клуба; Тамара Сямёнаўна памятае кожную сцежку ў родным лесе

Водгук на рэцэнзію

Прачнуўся ў гадзіну ночы. Спаць не хацелася, і я ўзяў пачытаць свежы нумар «Краязнаўчай газеты». Адразу ж натрапіў на рэцэнзію Міхася Маліноўскага на кнігу Мікалая Півавара «Краязнаўцы Віцебшчыны», у якой зачапіўся за радок: «Крытыкаваць пачну не аўтара, а рэцэнзента...». І за што ж крытыкуе спадар Міхася Віталія Скалабана, які на кніжцы пазначаны як рэцэнзент? За ўхвальную рэцэнзію на рукапіс кніжкі Півавара? Не, бо рэцэнзіі ў кніжцы няма, і я думаю, што спадару Міхасю рэцэнзію ніхто не паказваў. Таму крытыкаваць Скалабана за тое, што ў кніжцы Півавара адсутнічаюць артыкулы пра некаторых краязнаўцаў Віцебшчыны, неак несур'ёзна, а тым больш, што ў той рэцэнзіі маглі быць заўвагі, якія не ўлічыў аўтар і якія пасля выхаду кнігі сталі прадметам крытыкі вядомага даследчыка.

Да ўсяго, у кожнай кніжцы ёсць рэдактар, які не менш, чым аўтар, адказвае за змест. Аднак, у рэцэнзіі Маліноўскага пра рэдактара нават не згадвае, нібыта ў кніжцы рэдактара і не было. Дарэчы, трэба адзначыць, што Маліноўскі кніжку прачытаў уважліва: «А мяне дык увугуле пакінулі без «дырэктарства» ў Ашмянскім краязнаўчым музеі імя Францішка Багушэвіча і трох дыпламаў аб адукацыі... Пра свае заўвагі я напісаў і Віталю Скалабану ў Мінск, і Мікалаю Півавару ў Лужасну, але яны пакуль маўчаць».

І, прачытаўшы да канца рэцэнзію, я не мог яшчэ доўга заснуць. Думаў пра тое, каб газета з рэцэнзіяй Маліноўскага не трапіла на вочы Віталю Скалабану, які нядаўна перанёс вельмі цяжкую аперацыю...

Алесь ПУГАЧОЎСКИ

3 бібліятэкі «КТ»

Рытміка жыцця Козенкі

Для мяне асабіста вялікім заміланнем было назіраць, як маці вучыць танцаваць сваё дзіцятка. Яно яшчэ хадзіць толькі навучылася, а ўжо з дапамогаю маці пачынае падымацца на свае, яшчэ непаслухмяныя, ножкі. Маці ж, падцілкваючы языком няхітрую мелодыю, на хаду рыфмуючы простыя словы, узяўшы дзіцятка за ручкі, пачынае навучаць яго мастацтву танца – першым магільным танцавальным рухам «упрысядкі». Прыгскок, прыгскок: закладваюцца на выкі рытмікі, дынамікі руху і, калі хочаце, «майстэрства» выканання.

Маці і дзіця – ва ўсе часы прырода створаны ўзор характава жыцця, яго пераемнасці. Дзіўна, але пераемнасць тая пачынаецца з навучання рытміцы танца. А, можа, і не дзіўна? Закладзенае з дзяцінства, падтрыманае генетычным кодам і спадчынасцю, танцавальнае мастацтва суправаджае нас усё жыццё. Чалавек жа, які не ўспрымае рытміку танца, хутчэй за ўсіх губляе рытміку жыцця (музыку жыцця).

Калі вы, чытач, хочаце ў гэтым упэўніцца, пачытайце кніжку пад назвай «Хто, калі не я...», якая выйшла ў выдавецтве «Чатыры чвэрці» як калектыўная праца і прысвячаецца 60-годдзю вядомага дзеяча беларускай культуры, даследчыка харэаграфічнай спадчыны беларусаў, педагогу і рэжысёру ўнікальнага фестывалю дзіцячай творчасці «Берагіня» Міколу Аляксеевічу Козенку.

Кніга складаецца з некалькіх раздзелаў. Першы знаёміць з асобаю галоўнага героя выдання. у другім – ягоныя выбраныя публікацыі, сярод якіх «Календарныя традыцыі Чачэршчыны: вясна – лета», «Лявоніха» ў сістэме беларускай харэаграфіі, «Танцавальны фальклор Віцебскага Падзвінн» ды іншыя. Пра традыцыйную культуру ў

XXI стагоддзі гаворка ідзе ў трэцім раздзеле – «Аб чым не кую зязюля», дзе сабраныя артыкулы навукоўцаў У. Конана, А. Рагулі, Т. Варфаламеевай, Т. Пладуновай, В. Калацэя ды іншых. Асобная ўвага надаецца тут фестывалю «Берагіня», пра які добра ведаюць і чытачы «Краязнаўчай газеты», які ў адным з артыкулаў названы «беларускім феноменам у цэнтры Еўропы». Далей – «Vox populi – vox Dei», гэта значыць, пра юбіляра распавядаюць сябры і калегі: У. Шчасны, Т. Песнякевіч, Р. Гамзовіч, Л. Анцух, А. Боганева, аўтар гэтых радкоў ды іншыя. Адметны апошні раздзел «З бацькоўскага парога». Які, зрэшты, сэнсава з'яўляецца першым, бо распавядае пра род Козенкаў, пра радавод Міколы Аляксеевіча.

Тое, што зрабіў і працягвае рабіць Мікола Козенка па захаванні і папулярызацыі нематэрыяльнай культурынай спадчыны, па выхаванні сапраўдных патрыётаў Бацькаўшчыны, можна параўнаць з працай цэлай навукова-культурнай інстытуцыі, з пэўным штатам і фінансаваннем. І калі ягоная праца яшчэ недаацэнена Міністэрствам культуры ці вышэйшымі кіраўнікамі, то гэта толькі часова. Упэўнены, не за гарамі той час, калі мы ўсе зразумеем, што патрыятызм, выхаваны выключна «на крыві», урэшце прыводзіць да чарговага «кывапускання». Каб пазбегнуць гэтага, нам і патрэбныя «інстытуцыі» Міколы Козенкі: любоў да роднага слова, танца, песні – усяго, што аб'ядноўваецца словазлучэннем «нематэрыяльная культураная спадчына».

Калі вы, чытач, хочаце ў гэтым упэўніцца, прачытайце кніжку «Хто, калі не я...»!

Уладзімір ГІЛЕП

Не халоп царскі, а вялікі асветнік

3 гагоды 360-годдзя з дня нараджэння
Ільі Капіевіча

(Працяг. Пачатак у № 27)

У ліпені 1698 г. Ян Тэсінг паведаміў Пятру I, што рыхтуе да выдання кнігу Квінта Курцыя пра Аляксандра Македонскага і неўзабаве будзе падрыхтаваная карта Расіі ад Масквы да Чорнага мора, што выйдзе з прысвячэннем рускаму цару. У прыпісы тлумачылася, што распачатая справа ідзе марудна з-за недахопу кваліфікаваных перакладчыкаў. І гэта ў час, калі ў Капіевіча ляжала ўжо не адна праца, падрыхтаваная да друку!

Усё ж нейкім чынам дамовіліся паміж сабою Тэсінг ды Капіевіч. У 1699 г. адна за адною з друкарні першага пачалі выходзіць кнігі на рускай мове, перакладзеныя ды забяспечаныя палымнымі прадмовамі ці пасляслоўямі. Гэта былі «Введеніе краткое во всякую историю...», «Амстэрдам, 1699 г.

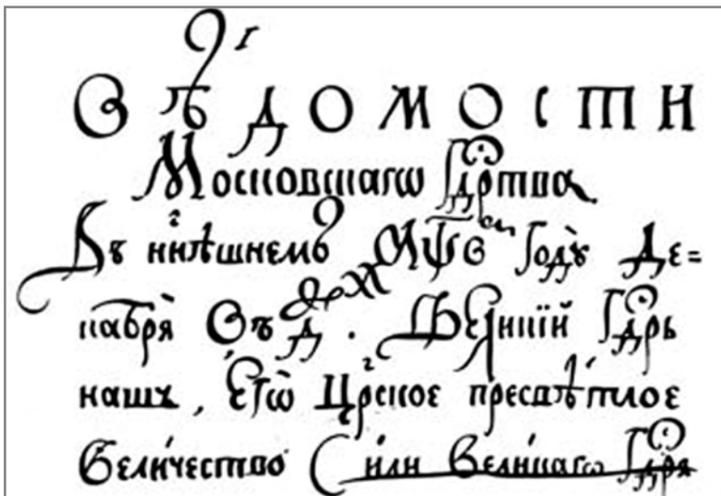
«Введеніе краткое
во всякую историю...»,
Амстэрдам, 1699 г.

«Введение краткое...» (У гэтым спісе-рэстры значыцца 21 назва.) Аднак бездапаможнасць перадаўлад і сілай рускага цара, пакорлівасць зрабілі сваю справу, бо чалавіччык у канцы свайго сярдзітага ліста зноў упаў на калені... На лісце-споведзі пасля ўсяго пастаўленая дата: 18 снежня 1699 г.

Вядома, што Пётр I застаўся глухі да крыку душы свайго «халопа-іншаземца», які працягваў выдаваць такія неабходныя Маскве кнігі, як «Латинская граматка» (на лацінскай і рускай мовах), «Наменкляр...» (слоўнік як тэматычны збор словаў-назваў на лацінскай, рускай і нямецкай, а таксама на лацінскай, рускай і галандскай мовах), «Эзопавы прытчы...» (усё за адзін 1700 год!). Цар аніяк не мог абысціся без гэ-

«Эзопавы прытчы»,
Амстэрдам, 1700 г.

Грамадзянскае пісьмо, пач. XVIII ст.

Рускі шрыфт тыпаграфіі Яна Тэсінга, Амстэрдам, 1699 г.

тых выданняў навучальнай літаратуры, бо адразу ж пасля вяртання з Галандыі паадчынаў адну за адной розныя школы для вывучэння замежных моваў, марской і ваеннай, мануфактурнай і горнай справаў, архітэктуры і медыцыны.

Пётр I праявіў значную цікавасць да кніжнай дзейнасці І. Капіевіча і Я. Тэсінга. Апошняму ў 1701 г. ён даслаў даравальную грамаду, паводле якой дазвалялася друкаваць «земныя і морскія карціны, і чертежы, і лісты, і персоны, і матэматычныя і архітэктурскія і градостроительныя і всякія ратныя і художественныя кніжкі... от чего б нашего царского величества подданные много службы и прибытка могли получитьи и обучатися во всяких художествах и ведениях». Наш зямляк не вытрымаў такой абразы і вырашыў назаўсёды развязацца з ненавісным замежным камерсантам, купіўшы на ўсе свае зберажэнні ўласную друкарню. А неўзабаве нечакана для ўсіх памірае Тэсінг. Толькі пасля смерці галандца Пётр I злітаваўся над славянінам і даслаў яму даравальную грамаду. Але родзічы манапаліста-Тэсінга таксама ведалі пра «просимую концессию на 15 лет» і працягвалі атручваць жыццё іншаземцу-канкурэнту. У 1702 г. І. Капіевіч з сям'ёй і друкарняй перабіраецца ў Гданьск, які хоць і быў перапоўнены іншаземцамі, але сярод іх не знайшлося сяброў-калегаў... Перамовы з нямецкімі негачынянтамі не прывялі да жаданых вынікаў. Не дапамагла і асабістая перапіска з першым прэзідэнтам Берлінскай акадэміі навук Готфрыдам Лейбніцам. Толькі ў 1706 г. з надзвычайнымі намаганнямі і ўдалося Ільі Фёдаравічу надрукаваць у Штольтцэнбергу чарговую (і апошнюю!) замежную кнігу пад назваю «Руководеніе въ грамматику во Словяно-Российскую или

выданне будзе апошняе, і прыклаў да яго спіс усіх кніг, надрукаваных і падрыхтаваных да друку, пачынаючы з «Лета от Р.Х. 1698».

1707 г. быў самы жудасны для Ільі Капіевіча. Па-першае, ягоная друкарня была захопленая шведамі, а сам ён пудам застаўся жывы і ўсімі праўдамі ды няпраўдамі дабраўся да Расіі. Па-другое, за тое, што друкарня разам з усімі найноўшымі шрыфтамі аказалася ў шведаў, Ілья Фёдаравіч трапіў у вялікую няміласць не толькі самога цара, але і яго службаў. Па-трэцяе, выпрацаваная цягам дзесяці гадоў «амстэрдамская азбука», якой аддаў шмат энергіі наш зямляк, была пераробленая Пятром I на свой капыл, а яе стваральнік і пачынальнік Капіевіч не быў дапушчаны да завяршальнай стадыі так званай грамадзянскай шрыфту, у аснову якога лягла менавіта ягоная спрошчаная і збліжаная з лацінцай, мадыфікаваная кірыліца.

І. Капіевічу ў Варшаве ды Маскве давялося зведаць і голад, і холад, і пабоі, і рабаўніцтва, і беспрацоўе. Пра ўсё гэта мы даведваемся з чалавічнай да ваяўнічага цара, да таванай маем 1708 г.

Невядома, чым бы закончыліся блуканні нашага земляка-пакутніка, каб не ліст Якава Бруса да цара, у якім канстатавалася, што «тому с два месяца прошло, как явился... Копиевич и ... живет без всякого дела...» і што «в нем никакие помощи нет для того, что Немецкому не искусен», а таксама прапаноўвалася: «а зело б ему было к стати переводить книги Польские летописные... того ради не лутче ли его отослать к Гавриле Ивановичу...» (г.зн. да Галоўкіна, які тады ўзначальваў Пасольскі Прыказ). Ілья Фёдаравіч быў залічаны на пасаду перакладчыка, на якой і скончыўся ягоны жыццёвы шлях у 1714 г.

Пётр I канчаткова забыўся на свайго амстэрдамскага сябра і кніга-выдаўца; нават пры выданні перакладзеных ім кніг ці пры перавыданні ранейшых, у тым ліку і амстэрдамскіх, прозвішча ягонае да самой смерці не ўпаміналася. Так, і сёння захоўваецца ў бібліятэцы Пятра I рукапіс кнігі Квінта Курцыя ў перакладзе І. Капіевіча, ад пачатку і да канца напісаны ягонай рукою, але ў надрукаваным варыянце значыцца толькі: «Переведена повелением царского величества с латинского языка на российский. Лета 1709 г.». Байкі Эзопа пры перавыданні іх у 1712 г. называліся «Эсоповы притчи. Повелением царского величества. Напечатаны в Москве. Лета Господня 1712. Вь марте». Напэўна, Пецярбург быў больш свядомы, чым Масква, бо пры перавыданні «Наменкляр» ў 1718 і 1720 гг. увекавечыў нашага земляка справядліваю назваю «Вокабулы Копиевского».

Мікалай АБАБУРКА
(Паводле кнігі «Сыны і па-сынкі Беларусі», Мінск, 1996 г.)

(Заканчэнне будзе)

Пасля смерці караля Рэчы Паспалітай Аўгуста II на нашых землях, як і на ўкраінскіх, польскіх, распачалася «вайна за польскую спадчыну» (1733–1735). На трон прэтэндавалі два кандыдаты: Станіслаў Ляшчынскі, якога падтрымлівала Францыя (французскі кароль Людовік XV быў яго зяцем), і стаўленік Расіі, Аўгуст III Саксонскі, будучы кароль Аўгуст III Саксонскі. Шляхта падзялілася на два варажыя лагery. Паводле просьбы групы магнатаў Расія ў верасні 1733 года ўвяла ў Рэч Паспалітую свае войскі.

З гэтага часу Карона і Літва пазбавіліся магчымасці самастойна выбіраць караля. Атрады Ляшчынскага ў сутычках з расійскім войскам церпяць нямаля паражэнняў. Адно з іх – няўдалая для ВКЛ бітва пад Сяльцом (цяпер у Бярозаўскім раёне).

Забягаючы наперад, адзначым, што ўсходняя сусядка дабілася ваеннага поспеху: пры падтрымцы рускіх штыкоў на польскі трон быў узведзены Аўгуст III. Ён каранаваны ў Кракаве 17 студзеня 1734 года, але верныя Ляшчынскаму войскі і частка шляхты працягвалі не прызнаваць стаўленіка Расіі, сведчаннем чаму і з'яўляецца Сялецкая бітва, што адбылася 19 жніўня – аж праз 7 месяцаў пасля каранавання. У вачах Расіі і яе саюзнікаў прыхільнікі Ляшчынскага цяпер выглядалі як мяцежнікі...

Знаўцам гісторыі Лунінецчыны добра вядомы адзін з удзельнікаў той бітвы – Ян Шчыт (? – 1744). Гэты памешчык валодаў вёскамі і землямі на Лунінецчыне, на яго грошы збудаваная царква ў Вічыне. А дачка была замужам за Марцінам Матушэвічам, мемуарыстам, пісьменнікам, аўтарам «Дыярыуша майго жыцця», дзе і апісваецца Сялецкая бітва з удзелам Яна Шчыта. Будучы на дзяржаўнай службе, Ян Шчыт рэдка наведваў маёнткі на Лунінецчыне.

Адпраўляючыся на вайну, такія людзі камплектавалі частку войска дробнай шляхтаю з сваіх вёсак. Улічваючы, што яго вёска Язвінкі была населеная выключна шляхтаю, з вялікай доляю верагоднасці можна дапусціць, што Ян Шчыт быў не адзіным прадстаўніком Лунінецчыны на той далёкай вайне.

Згодна з «Дыярыушам» М. Матушэвіча падзеі 19 жніўня 1734 года пад Сяльцом разгортваліся па наступным сцэнарыі.

«Калі Пацей, падчас літоўскі, едучы да Брэста, быў пад Пружанамі, тады прыбыў да Новага Двара з ваўкавыскага тракта палкоўнік Сасноўскі, цяпе-

Са Шчыттом ці на шчыце, або Ян Шчытт ваюе

Станіслаў Ляшчынскі

рашні пісар літоўскі, і рапартаваў, што на яго напаў з большым пад'ездам палкоўнік Вільчэўскі, ды так, што добрым парадкам адстрэльваючыся, прыйшлося адступіць.

Яшчэ прынёс дакладнае паведамленне, што масква і князь Вісьнёвецкі з вялікай сілай ідуць за ім. Падчас літоўскі Пацей спалохаўся тым дакладам не без прычыны, бо маючы нямаля конных харугваў, найлепшыя з іх адаслаў з камандзірамі пад Іганэсбург. Тым часам, ведаючы безумоўную небяспеку, камандаванне было перададзенае Шчытту, чэсьніку літоўскаму, які ў будучым стане кашталянам мсціслаўскім.

Чэсьнік літоўскі, прыняўшы ў небяспечны час камандаванне, вырашыў умацаваць лагер пад Сяльцом і абараняцца пры сапраўды непраходных сялецкіх балотах. Там жа быў Красінскі, палкоўнік пяхоты (потым генерал), афіцэр вялікай разважлівасці і не меншай рашчывасці, які раіў паслаць да масквы з прапановаю аб капітуляцыі: найспраўднейшая і галоўная праблема – як бы не страціць, трапіўшы ў капітуляцыю, запасы амаль усёй літвы ў вазах, што выклікала б непазбежны нагнай. А тым часам масква наступала.

Палкоўнік Красінскі загадаў паскідаць у Сяльцы масты і над тымі пераправамі размясціць пяхоту, біць з гармат. Але масква ў шырокіх, ніколі не прасыхаючых, балотах і глыбокай рацэ Ясельдзе знайшла брод, пераправіла пяхоту і, выбраўшыся на бераг, адкрыла з флангу агонь па пяхоце. Адначасова масава з друго-

га боку сялецкай грэблі біла з гармат; тут жа ўсё войска [літвы] рассялася, і ўсе вазы дасталіся ў здабычу непрыяцелю. Так тады ж з усёй артылерыяй і абоза абраны, і вазы з вялікімі прыпасамі былі забраны, якія на доўгай, умошчанай на мілю дарозе маглі адыходзіць, і згрудзіўшыся сталі... Людзей загінула нямнога, калі было тое паражэнне ў лесе і на балоце.

У той час быў я ў Міхаўлоках у падчашага Бухавецкага (цяперашняга пісара земскага брэсцкага), калі падвечар таварыш яго паручыцеля, выехаўшы яшчэ перад сялецкаю бітваю з лагера, прывёз паведамленне, у якім паўстае занепакоены Пацей. Бухавецкі задумаўся, як бы ўсё сваё дабро вывезці ў дамініканскі манастыр у Высокае. Я ў той час маланкаю пабег да сваёй пяхоты ў Кобрын і тут жа паведаміў з ардынарцам капітану Волінскаму ў Камянец, каб найхутчэй да мяне са сваімі харугвамі прыбыць. Але ён і без таго ўжо меў уяўленне аб сітуацыі і мяне з ёй жа азнаёміў, і сам да Кобрына рушыў. Але з усёй харугвы дайшло з ім да Кобрына толькі два чалавекі. З мае харугвы, калі ночу з Кобрына выйшлі, дэзерціравалі двое. Пайшлі тады з Кобрына да Гародлі, адтуль на Антопаль, а потым да Тороканах і хацелі прабрацца лясамі да Пацееўскага лагера. Так спазналі, што значыць умець рабіць марш, што значыць камандаваць і добра трымаць дысцыпліну; разам з тым як ёсць шкодна не ісці ўперадзе салдатаў і ўнтэр-афіцэраў. Праўда, не мог учыніць ніякага распараджэння, калі б мой паручнік Ланге не інфармаваў мяне. Калі былі

Аўгуст III Саксонскі

ў Тороканах, пачулі стрэлы з гарматаў. Паслалі майго спраўнага ўнтэр-афіцэра Сьлівіцкага к Сяльцу, які, пераапрунуўшыся па-сялянску, быў ў сялецкім лагery і прывёз мне данясенне аб усім сялецкім паражэнні.

Па атрыманым гэтым сумным дакладзе і не ведаючы, што робіцца з самім военачальнікам – а ў падобных паражэннях у народзе памнажаюцца страхі, і чутна было, што нават сам военачальнік забіты, – вырашылі мы прабрацца на Валынь да любой кароннай дывізіі, і так пайшлі мы палескімі балотамі да Ратна праз Дывін.

У Дывіне на прывале прыйшла майм афіцэрам не найлепшая думка, каб я з-за маладосці, неасцярожнасці і няўважлівасці распусціў людзей, а ленюнговыя (наёмныя ваяры) уздумалі ад мяне каля тысячы талераў адабраць. Я не перашкаджаў ім угадваць людзей, а тых, якія хацелі пры мне застацца, сам распусціў; сярод іх былі добрахотныя замест выбракаваных, і вопытныя военачальнікі, і рэкрутаваныя. Бачыўшы гэта, мае афіцэры без далейшых замыслаў развіталіся са мною і раз'ехаліся, куды каму падабаецца.

Было тое ў прэдадзень святаго Барталамея (23 жніўня). Я пазнаёміўся з ксяндзом дывінскім, запрашаны быў на начлег да плябаніі. Быў настаяцелем у Дывіне ксёндз Воевудскі, з якім потым меў многа валакты. Тады ён, засведчыўшы да мяне сваё пачуццё кампетэнцыі, падгаварыў мяне, каб я ў яго ўсё дабро размясціў і даў нават яму грошы на захаванне. Тады

знятае абмундзіраванне ўсіх адпушчаных людзей у той жа дзень перадалі яму, не ўзяўшы выключна як з духоўнай асобы распіскі, не склалі і вопіс здадзеных гарантыяй, і грошы назаўтра перадаць хацелі. Тады ж ранкам, калі начавалі ў стадоле, прыйшоў да мяне Бурчак, старэнькі шляхціч, што перад гэтым быў дывінскім войтам, і папярэдзіў мяне, каб мы сасцепагаліся ксяндза, і раскажаў мне дзіўныя гісторыі аб сквапнасці таго чалавека. Я падзякаваў і ўзнагародзіў яго за тое, што папярэдзіў, але не адбіраць жа ўжо здадзенае абмундзіраванне! Па абедзе, узяўшы застаўшуюся пры мне пяхоту, на вазах, апарожных ад абмундзіравання, рушылі з Дывіна да Ратна.

Ад'ехалі мала, да Лёлікава, вёскі ратненскага староства, дзе даведаліся, што ў ратненскім фальварку Дубовэ знаходзіўся Пёлка, чэсьнік і маршалак канфедэрацыі брэсцкага ваяводства. Калі ж у Лёлікаве спыніліся ля карчмы, накіраваліся з ружжамі да гаю, а тым часам ротмістр Ваўкавыскага павета Завіша праязджаў тудой з дваццацю конямі з сялецкага паражэння. Мае людзі здалёк яго падпусцілі, сталі «ў параце», гатовыя да атакі, але ён сам выслаў свайго таварыша, каб даць знаць аб сабе, хто ён такі. Пачуўшы хваляванне, я прыблізіўся, але застаў справы ўладжанымі.

Прыехаўшы тады з Завішаю ў Дубовэ да Пёлкі, маршала канфедэрацкага, з некалькімі дзесяткамі асоб, што знаходзіліся па ратненскіх вёсках, мы хадзілі, каб пачуць што аб нашым военачальніку.

Да ведаўшыся нарэшце, што военачальнік Пацей і маршалак канфедэрацыі Агінскі цэлыя са сваімі дзвюма дывізіямі, і што ў Брэсце ані масквы, ані партыі праціўніка няма, мы пайшлі ў Брэст, дзе атрымалі больш дакладныя данясенні аб тым, што военачальнік і маршалак канфедэрацыі не сталі лакалізоўвацца на Падляшшы ў Бельскае староства, але, пакінуўшы людзей у Брэсце, паехалі з Пёлкаю да Бельска. Аставілі мы там не толькі военачальніка Пацея і маршалка Агінскага, але і разгромленыя пад Сяльцом чэсьніка літоўскага Шчытта, нямаля і другіх з палкоўнікам Красінскім і палкоўнікам Сасноўскім, апрача шэрагоўцаў наёмнікаў замежных...

На гэтым сведчанні М. Матушэвіча аб вайне з удзелам цесця спыняюцца. А нашае даследаванне гісторыі вёсак Лунінецчыны будзе працягвацца...

Васіль ТУМІЛОВІЧ,
г. Лунінец

(Паводле «Лунінецкага сшытка», №11, 2011 г.)

Некаторыя ўсім вядомыя беларускія пісьменнікі маюць прозвішчы, не зусім тыповыя для жыхароў нашай краіны. Напрыклад: Васіль Быкаў, Міхась Лынькоў, Аркадзь Куляшоў. Або: Іван Шамякін, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін. Ці прыгадаем прозвішчы былых партыйных кіраўнікоў краіны: К.Т. Мазураў (родам з Гомельскага павета), П.М. Машэраў (з Сенненскага павета), Я.Я. Сакалоў (з Горацкага павета), М.М. Слюнькоў (з Рагачоўскага раёна). І названыя вышэй пісьменнікі таксама родам з усходніх ці паўночнаўсходніх раёнаў Беларусі. Як і калі ўзніклі такія і падобныя прозвішчы?

У артыкуле В. Дзеружынскага «Как появились фамилии белорусов», апублікаваным у аналітычнай газеце «Секретные исследования» (2010. № 24), а таксама ў артыкуле В. Урублеўскага «Беларускія прозвішчы: паходжанне і фарміраванне» («КГ». 2011. № 8, 9) грунтоўна гаворыцца і пра час узнікнення беларускіх прозвішчаў (пачынаючы з другой паловы XVI стагоддзя), і пра многае іншае, звязанае з гэтым пытаннем. Мне ж хацелася б канкрэтызаваць некаторыя моманты на прыкладзе прозвішчаў майго роднага кутка – вёскі Іскозы Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці. Але напачатку звернемся да асобных звестак, выкладзеных у манаграфіі буйнейшага вучонага, заснавальніка беларускай ананамістыкі М.В. Бірылы «Беларуская антрапалогія: уласныя імёны, імёны па бацьку, прозвішчы» (Мінск, 1966).

Ён вывучыў усе гістарычныя юрыдычныя дакументы XV–

Пра прозвішчы на -оў (-аў), -ін у Беларусі

XVIII стст., якія адносяцца да тэрыторыі, што цяпер уваходзіць у склад Беларусі. Паколькі названая кніга, як і дзве далейшыя манаграфіі на тую ж тэму, апублікаваныя ў 1969 і 1982 гг., выдаваліся ў савецкі перыяд, аўтар нідзе нават не ўпамінае аб русіфікацыі, якая пачалася пасля 1772 г. (першага падзелу Рэчы Паспалітай). Многія ж зробленыя ў манаграфіі высновы аб'ектыўныя і заслугоўваюць увагі. Паказана, напрыклад, што беларускія прозвішчы ў XVII ст. толькі пачалі складвацца, працэс іх фарміравання працягваўся ў XVIII і нават у XIX стагоддзях. Гэта датычыць асноўнай масы насельніцтва – сялянства, прадстаўнікі ж больш высокіх колаў грамадства абзавяліся прозвішчамі раней – у канцы XVI ст.

Шмат якія прыведзеныя ў кнізе факты гавораць самі за сябе. Так, відавочна, што ў XVI ст. прозвішчаў на -овіч (-евіч), утвораных ад імёнаў па бацьку, было 83 %, а на -ов (-ев) – 1,75 %, на -ін – 1,63 %.

Выклікаюць цікавасць супастаўленні, зробленыя М.В. Бірылам: у Масковіі ў XV–XVI стст. імёны па бацьку на -овіч (-евіч) маглі насіць толькі прадстаўнікі самых высокіх слаёў пануючага класа, а ўсе іншыя асобы мелі імёны па бацьку на -ов, -ін. У Вялікім

ж Княстве Літоўскім – зусім іншая карціна: на 1 500 выпадкаў імёны па бацьку на -овіч (-евіч) мелі больш як 1 200 асобаў і толькі каля 50 асобаў – на -ов (-ев), -ін. Паступова ўжыванне імёнаў па бацьку становіцца ўстойлівай кніжнай традыцыяй, якая, несумненна, адыграла немалаважную ролю ў фарміраванні адпаведных прозвішчаў на -овіч (-евіч) і -ов (-ев).

Калі я, прачытаўшы манаграфію М.В. Бірылы, у адпачынкавы час 1966 года прыехаў у родную вёску, то спрабаваў дазнацца ў старых аб вытоках іх прозвішчаў. Толькі адзін дзед (па прозвішчы – Зайцаў) сказаў прыкладна так: захавалася легендападанне, што прозвішча гэтае нашым далёкім продкам далі пры царыцы Кацярыне, калі гэтыя землі захапілі расійцы (маскалі); наш продак быў паліяўнічым у пана і чамусьці меў мянушку «Заяц».

З гэтым паданнем, напэўна, варта згадзіцца, як і з такімі радкамі памянёнага артыкула В. Дзеружынскага: «Пры першым падзеле Рэчы Паспалітай былі раздадзены новыя прозвішчы літвінам-беларусам, жыхарам цяперашніх Віцебскай, Магілёўскай, Гомельскай абласцей. Гэтыя прозвішчы былі на расійскай манер, а сама працэдура раздачы про-

звішчаў мела характар этнічнага генацыду».

І яшчэ два прозвішчы ў нашай вёсцы былі ўтвораныя ад мянушак: *Котай, Галубцоў*. (Такія прозвішчы-мянушкі – *Кот, Голуб, Галубец* – неаднаразова сустракаюцца ў манаграфіях М.В. Бірылы.)

Некалькі прозвішчаў створана па імю бацькі: *Навумаў* (ад «Навум»), *Глебаў* (ад «Глеб»), *Андросаў* (ад «Андрос»), *Дзямідаў* (ад «Дзямід»).

Ледзь не палова жыхароў вёскі мела прозвішча *Лепяшоў* (з націскам на апошнім складзе). Цяжка сказаць, якім чынам яно ўзнікла. Магчыма, ад мянушкі: помніцца з маленства, як мая бабуля (па лініі мамы) часам з насмешкай ці абурэннем казала пра якога-небудзь Лепяшова: «Ну й Лепяшы етыя!..» Дарэчы, пры савецкай уладзе прозвішча падпала пад праўку: усе *Лепяшавы* сталі *Лепешавымі* (з націскам на першым складзе). Між іншым, у маім дыплеме аб заканчэнні Аршанскага настаўніцкага інстытута на левым баку напісана па-беларуску: *Лепяшоў*, а на правым – (па-руску): *Лепешев*.

Былі ў Іскозах тры прозвішчы на -ін. Яны таксама з'явіліся, хутчэй за ўсё, па імю бацькі: *Мінін* (ад «Міна»), *Арцёмкін* (ад «Арцём»), *Калінін* (ад «Калінік, Каліна»).

У вёсцы былі досыць рас-

паўсюджаныя ў гутарковым маўленні імёны па бацьку на -онак (-ёнак); да прыкладу: *Васіль Данілёнак* (што значыць «сын Данілы»), *Меллянёнак* (ад «Мяллян, Емялян») і г.д. Маскоўскімі пісарамі такія імёны былі заменены на -енка: *Анішчанка* (ад «Анішчонак»), *Сідарэнка*, *Змітрачэнка*.

Вёска ў даваенныя часы налічвала больш за 60 хатаў. Цяпер ад яе засталіся рожкі ды ножкі. Там дажываюць пяць ці шэсць нядужых бабулек. Амаль усе астатнія суседнія вёскі (Мамонькі, Хоўбні, Трыбаны, Калатоўкі, Жалезкава, Мікіціна, Кісялі, Залтавічы) зусім зніклі.

Абрусенне прозвішчаў адбылося не толькі ва ўсходніх і паўночна-ўсходніх землях Віцебшчыны або ва ўсходніх раёнах Магілёўскай і Гомельскай абласцей. Прыпомнім хоць бы некалькі прозвішчаў за межамі Беларусі: *Расул Гамзатаў, Чынгіз Айтматаў*. Або: *Назарбаеў, Бакей*... Міжвольна напрошваецца здагадка: калі б, не давядзі божа, і Амерыка аказалася ў лапах расійскай ці савецкай імперыі, то сёння Барак Абама, мусіць, быў бы ўжо *Барак Абамаў* або *Барак Абамін*.

І ў літаратуры гэты працэс знайшоў адлюстраванне. Адзін з герояў апавесці В. Быкава «Трэцяя ракета» – якут Папоў, у трагікамедыі Янкі Купалы «Тутэйшыя» Мікіта Зноса ператвараецца ў *Нікіція Зносілава*, у апавяданні Кандрата Крапівы «Мой сусед» Цыбулевіч стаў *Лукавічыным*...

Усё гэта – рэшткавыя, непазбыўныя сляды русіфікацыі.

Іван ЛЕПЕШАЎ

Традыцыі і сучаснасць

Black & white як складнікі існасці

«DeathSaint» – «Шляхам Ваўкалака», СПб., 2010, «Fono Ltd»

Пакуль нашыя радыёдыджэі расказваюць бязглуздыя байкі пра нефарматнасць беларускага маскулта, пра недастатковую ягоную якасць, зусім пра іншае сведчаць поспехі айчыннай папулярнай музыкі сярод адмыслоўцаў фанаграфіі блізкага і далёкага замежжа: альбомы «Уліса» ў Польшчы і Расіі, «Kriwi» ў Нямеччыне і Чэхіі, «Troitsa» ў Галандыі і Польшчы, «Крамы» ў Вялікабрытаніі, «Неруша» ў Нарвегіі, «Deviation» у Францыі. Ды што казаць, калі расійскі метал-лейбл «Coyote records» выдаў маштабны бокс-сэт (4CD) поўнай дыскаграфіі гурта «Znich», караля нацыянальнага экстрэму, а піцёрская фірма «Sketis music» дык і ўвогуле ў свеім каталогу мае нямаля альбомаў нашай этнікі (мінская «Троіца», гомельскі «Бан Жвірба», магілёўская «Osimir»). Нехта скажа: «Ну гэта ж кіты, хто з імі паспрачаецца!» Але не адстае і маладняк, бо той жа «Coyote records» першым адкрыў меламаманам талент гомельскіх «Дзядоў» і мінскага «Пярэваратня», а ў апошнія Калады на сцэне сталічнага клуба «Рэактар» паспяхова выступіў нікому тут невядомы, але ў кампаніі з гуртамі «Znich» і «LitvinTroll», мінскі гурт «DeathSaint». Невядомы, але альбомчык у тым жа Піцеры паспеў выдаць. І попыт на той альбом быў немалы.

Зрэшты, песімісты знойдуць прычыны для папрокаў: маўляў, ведаць не ведаем ніякага «Fono Ltd». Але мы прыгадаем знакамітага Жуля Верна («Калі вы чагосьці не ведаеце, дык тое не азна-

чае, што яго няма»), бо альбом «Шляхам Ваўкалака» мінскіх меладычных дэз-блэкараў атрымаў на фірме каталогавы нумар FO823CD, што шматкроць пераважае нават наш «БМА-групп». Адкуль такі давер выдаўцоў да маладога калектыву, я зразумеў яшчэ на канцэрце, калі яны вылеснулі ў перапоўненую залу шквал адметных меладычна-рытмічных фантазіяў, аздобленых ёмістымі сацыяльнымі алегорыямі нэа-фольку.

Калі мясцовыя метал-каментатары лёгка падсядаюць на закінутую звонку тэрміналагічную эквілібрыстыку (NSBM, OSBM, BRSM, ВДНГ), дык акурат тут варта было б распачаць гаворку пра БелСБМ (Belarusian School of Black Metal), бо ідэалогія нашага блэку

і дэзу, базавааная на спрадвечным паганскім пантэоне, не мае патрэбы сягаць у дрыгву антыхрысціянскага цемрашальства, сатанізму ці іконаборства.

Больш за тое, наш блэк-метал (гурты «Пярэваратень», «Karaszun» ці вось фрагментамі той жа «DeathSaint») калі і закранае цёмныя сілы, дык у аспекце фантазіянай філасофіі неафольку. Карацей, як продкі наканавалі, у якіх і Пярун, і Сотвар аднолькава шанаваныя, бо зло і добро такія ж натуральныя процілегласці чалавечай натуре, як ноч і дзень, цяплынь і холад, гора ды радасць, нараджэнне і смерць. Усё гэта – непазбежныя складнікі чалавечых выпрабаванняў на шляху вечнай душы да лепшай долі (ці лепшай кармы новых выпрабаванняў), а лёс ваш вызначае толькі адэкватнае стаўленне да ўсяго гэтага. Прасцей кажучы: вы ж не станеце глядзець чорна-белае кіно ў нейкім адным ракурсе – толькі белым ці толькі чорным. Адэкватны ўражанні можа пакінуць акурат аднасьць процілегласцяў. А такіх процілегласцяў процьма. Вось і «DeathSaint», які, зрэшты, ужо назвай сваёй хоць і зафіксаваў большую сільнасць да melodic death metal, а не black, у песні «Час расплаты» задумваецца, ці здольныя мы, беларусы, слухна вырашыць хоць бы нібыта банальнае пытанне сваіх і чужых сярод нас (а вось тут у тэме акурат black, а не death):

Веру ў факт, што не будзе спакою, Пакуль не адрозніш: сваё ці чужое...

А гэта ж лёсавызначальная дылема ўсяго грамадаўладкавання пасля развалу Вавілонскай вежы, калі пэўны народ сваім ключом не можа сваю хату адкрыць. Толькі чужым. І потым дзівіцца, што няма спакою.

Паводле гучання гэтага дэбютніка «DeathSaint» вельмі нагадвае гучанне «Weeping Twilight» з іхнімі сакавітымі гітарамі, ды без экспрэсіўнага гроўла наўзор гуку старажытных вечавых сходаў (пра іх мы пісалі ў «КГ» №19 за

21.05.2010). А вось здольнасць захаваць актуальны філасофскі пасыл у структуры манантычных неафолькавых вобразаў я залучыў бы да адмысловых адметных плюсаў «DeathSaint». Дый плюс яшчэ ў тым, што гроўлінг у іх зусім не замінае актыўнаму асэнсаванню песень, што надзвычай важна ў сферы актуальнай музычнай публіцыстыкі. Песні «Ваўкалак-Чарадзея», «Волат Тур», «Прывід бяды», «Белая Русь» ды іншыя выразна не чыста забаўляльную місію выконваюць, а вырашаюць гуртоўныя сацыяльныя задачы.

Нехта спалохаецца: во, маўляў, чарговае грузілава, досыць! І памыліцца, бо «Шляхам Ваўкалака» акурат жа і чапляе слухача з першых акордаў празрыстымі хітовымі рытмамі, якія і на канцэртах ствараюць пераканальны настрой патрэбы яднання. На гэтай глебе ў іх а priori з'яўца неўзабаве фан-клубы.

У іх? А хто ж яны такі? «DeathSaint» – гэта лідар-гітарыст Андрэй Аляксандраў, рытм-гітарыст Зміцер Рудамыла, бас-гітарыст Іван Броўка, бубнар Уладзімір Купрацэвіч ды вакаліст Ілля Шайкоўскі.

У запісе кружэлкі («Granny Studio» Анатоля Шманая) браў удзел яшчэ вакаліст Яўген Падалінскі, былы басіст. (Праўда, на маштабным калядным канцэрце «Беларуская метал-ялінка» ў клубе «Рэактар» 25 снежня 2010 года яго ўжо не было.)

Нельга абысці ўвагаю і адзін парадкавы рэкорд гэтай кружэлкі – працягласць. Калі раней толькі гурт «Indiga» бянтэжыў сваіх фанаў кароткімі рэлізамі (альбом «Дні» ў іх няпоўныя 27 хвілін, а сінгл «Зянька» – няпоўныя 26), дык «DeathSaint» уціснуў свой міні-альбом «Шляхам Ваўкалака» у 22 хвіліны. Але гэта не зашкодзіла ўвазе публікі на першых прэзентацыях, бо прага мацней за смагу.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА, музычны крытык

Міжканфесійная барацьба на Мёршчыне ў XVII—XIX стагоддзях

(Заканчэнне. Пачатак у № 27)

Гісторыя нашага раёна ведае нямала прыкладаў барацьбы «за веру». Найбольш яскравы – барацьба жыхароў вёскі Узмёны супраць пераходу з уніі ў праваслаўе. Завадатарам быў мясцовы каталіцкі пан Клаўдзіі Мірскі, які не дазваляў перавесці мясцовую ўніяцкую царкву на праваслаўны абрад, спасылаючыся на тое, што яна пабудаваная на яго грошы. І ён не аддаваў ключы ад царквы. 21 лістапада 1839 года міністр унутраных спраў дае дазвол на высылку князя Мірскага ў Вятку пад суровы нагляд. Ва Узмёны прыбыў палкоўнік Курасоўскі з

Свята-Георгіеўская царква ў в. Пераброддзе, пач. XX ст.

ваўзведзеную Наваалацкую царкву – у 1784 годзе. Аднак Клоты хутка пераробілі царкву ў касцёл. Пад час скасавання ўніі вернікі пачалі судовую справу супраць Клатаў, каб вярнуць Наваалацкую царкву сабе. Тыя ж у адказ нават паказалі булу Папы Пія VI 1791 года, што Наваалацкая царква ператвораная ў касцёл правільна і адпавядае акту пасвячэння. Урэшце ўрад стаў на бок уніятаў, і царква ў 1844 годзе была апячатаная. Потым Клот у 1859 годзе пачаў працэс аб вяртанні касцёла і выйграў справу ў Сенаце. Але Клоты ўдзельнічалі ў паўстанні 1863 года, і іх маёнтак

даволі зацятай так сама была рэлігійная барацьба ў Лявонпалі. У 1842–1845 гадах мястэчка знаходзілася пад прамым урадавым кіраваннем з-за адмовы лявонпальцаў прыняць праваслаўе і адрачыся ад уніі. Ішла рэлігійная барацьба ў 1839 годзе і ў Новым Пагосце. Тут таксама давалася казакам «перахрышчваць» народ нагайкамі.

Асабняком у гэтых адносінах знаходзіцца Дзісна, бо тут у 1839 годзе не было рэлігійнай барацьбы, таму што царквы не прынялі ўніі ўвогуле. Ім гэта ў свой час сваім прывілеем дазволіў кароль Уладзіслаў Ваза. Таму царквы ў Дзісне заставаліся амаль увесь час праваслаўнымі.

Але і тут вядомыя выпадкі рэлігійнай барацьбы. Прыкладам, калі ў 1728 годзе дзісенцы пачалі адбудоваць згарэлую ў 1700 годзе Уваскрасенскую царкву, камандзір харугвы, якая стаяла ў Дзісне, зага-

Свята-Мікалаеўская царква ў в. Чэрасы, пач. XX ст.

салдатамі, пачаліся свавольствы над людзьмі. Палкоўнік Курасоўскі апісаў жывёлу, інвентар, паграбаваў 80 рублёў на пераробку царквы і 165 рублёў на сваё ўтрыманне, але ва Узмёнах сяляне-ўніяты адмовіліся пераходзіць у «веру продкаў» і прыняць прычасце па праваслаўным абрадзе.

Ва Узмёны другі раз былі пасланы салдаты, але як толькі яны сышлі, узмёнцы зноў адмовіліся выконваць абрады праваслаўнай царквы.

Цягам пяці гадоў (з 1841 па 1846-ы) войскі і жандары пагрозамі і зброяй прымусалі жыхароў перайсці ў праваслаўную веру. Справа даходзіла да публічных лупцовак бізунамі і нагайкамі. Але як толькі салдаты сыходзілі, усё вярталася на ранейшае. Узмёнцаў угаворваў не толькі праваслаўны святар, але і каталіцкі. Але ўсё дарэмна. Урэшце салдаты былі пакінутыя ва Узмёнах на пастой. Гэтага ўзмёнцы вытрымаць не маглі. І таму, як вядома з ра-

парта павятовага спраўніка віленскаму генерал-губернатару, усе вяскоўцы пайшлі на споведзь у праваслаўную царкву. Потым, у 1866 годзе, ва Узмёнах былі пабудаваныя цагляная царква і народнае вучылішча.

Доўга ўпарціліся пераходу ў праваслаўе і жыхары Пераброддзя. Адзін з агентаў Сямашкі сведчыў, што з перабродцамі цяжка мець справу, бо яны людзі гордыя, вольныя, не прывычныя да сляпога падпарадкавання. І ўсё ж і яны ў 1841 годзе перайшлі на праваслаўны абрад.

Доўгі час давалі адпор праваслаўю жыхары Чэрасаў, але ўжо ў 1839 годзе Чэраская царква перайшла на праваслаўны абрад. Яшчэ больш зацятай была барацьба ў Наваалацы. Гэта старадаўні маёнтак Клатаў, ад якога да нашага часу амаль нічога не засталася. У Наваалацы здаўна, яшчэ з 1514 года, існавала царква. У XVIII стагоддзі яна, пэўна, разбурылася, бо арцыбіскуп Смагаржэўскі даручыў Браслаўскаму ксяндзу Забароўскаму асвяціць но-

Хрэсны ход у Дзісне (дарэвалюцыйны здымак)

трапіў пад канфіскацыю. І вось 20 мая 1864 года віленскі генерал-губернатар фон Каўфман загадаў Наваалацкую царкву Св. Параскевы аддаць у распараджэнне праваслаўнай канфесіі. Потым у 1895 годзе царква была разабраная і з яе рэшткаў была пабудаваная праваслаўная «часоўня», г.зн. капліца.

даў салдатам страляць па ўсіх, хто падыдзе да будоўлі. Перапужаныя дзісенцы разбегліся, але, на шчасце, ніхто забіты не быў.

З тых часоў прайшло нямала часу. Сітуацыя змянілася. Сёння на Мёршчыне паміж усімі канфесіямі назіраецца поўнае ўзаемапаразуменне.

Сяргей ВАСІЛЬЕЎ, г. Мёры

Калекцыянерам, і не толькі

Катастрофа атамная...

Беларуская пошта адну з чарговых марак прысвяціла 25-годдзю

Чарнобыльскай катастрофы. На мініяцюры № 872 адлюстраваны фрагмент АЭС і першыя кволяыя кветачкі падбелу. Марка памерам 37x26 мм выйшла накладам 48 тысячаў асобнікаў у аркушы па 6 штук. Мастак Яўген Сіманенка. Намінал надпавядае перасылцы міжнароднай прастай паштовай карэспандэнцыі (ліст, бандэроль, дробны пакет) да 20 г уключна апроч непрыярытэтнай.

У дзень выпуску на паштамце Мінска праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень» (іх намаляваў Я. Сіманенка).

Катастрофа імунадэфіцыту

Яшчэ адна трывожная дата. У 1981 г. амерыканскія навукоўцы паведамілі пра першы клінічны выпадак хваробы, якая пазней стала вядомай як сіндром набытага імунадэфі-

цыту (AIDS, СНІД). Цягам трыццаці гадоў эпідэмія распаўсюдзілася па ўсіх кутках свету, больш за 60 млн чалавек інфікаваныя вірусам імунадэфіцыту чалавека (ВІЧ). На 1 красавіка гэтага года ў Беларусі зарэгістравана 12 047 выпадкаў ВІЧ-інфекцыяў, з іх дзяцей да 14 гадоў – 196.

На марцы № 873 змешчаны лагатып Аб'яднанай праграмы ААН па ВІЧ/СНІДзе (ЮНЭЙДС). Намаляваў мініяцюру Арцём Рыбчынскі, яе памер 26x37 мм, наклад 56 тысячаў асобнікаў. Друкавалася ў аркушах па 8 штук і 1 купон.

У дзень выхаду на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (мастак А. Рыбчынскі).

ЖНІВЕНЬ

2 – Чопчыц Адам Сідаравіч (1921, Жыткавіцкі р-н – 2005), дзеяч самадзейнага мастацтва, педагог, аўтар падручнікаў і метадычных дапаможнікаў па музыцы і спевах, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

5 – Аляксандр (1461–1506), вялікі князь ВКЛ, кароль Польшчы – 550 гадоў з дня нараджэння.

5 – Дзюбайла Павел Кузьміч (1931, Бярэзінскі р-н – 1995), крытык, літаратуразнаўца, даследчык беларускай літаратуры XX ст., аўтар больш за 100 навуковых працаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1980) – 80 гадоў з дня нараджэння.

9 – Міклашэўскі Яўген Васільевіч (1936–2010), пісьменнік, аўтар многіх вершаваных і празаічных твораў, перакладчык паэзіі і прозы з англійскай і славацкай моваў на беларускую, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1996) – 75 гадоў з дня нараджэння.

9 – Запруднік Янка (сапр. Сяргей Вільчыцкі), вучоны-гісторык, палітолаг, публіцыст, паэт, крытык, грамадска-палітычны дзеяч (у эміграцыі; ЗША) – 85 гадоў з дня нараджэння.

10 – Ігнат Легатовіч (1796–1867), беларускі і польскі паэт, педагог – 215 гадоў з дня нараджэння.

11 – Дабравольскі Уладзімір Мікалаевіч (1856, Пачынкаўскі р-н Смаленскай вобл. – 1920), беларускі і рускі этнограф, фалькларыст, краязнаўца, лексікограф, публіцыст – 155 гадоў з дня нараджэння.

15 – Каратынскі Вінцэс Аляксандравіч (1831, Карэліцкі р-н – 1891), беларускі і польскі паэт, публіцыст, перакладчык на польскую мову твораў А. Пушкіна, М. Лермантава, Г. Гейне і інш., аўтар біяграфічных нататкаў пра А. Міцкевіча, гісторыка-краязнаўчых матэрыялаў пра Навагрудак і Навагрудчыну – 180 гадоў з дня нараджэння.

15 – Лапаціна Таццяна Карнееўна (1891, Рэчыцкі р-н – 1980), дзеяч самадзейнага мастацтва, кампазітар-аматар, хормайстар, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

15 – Кабржыцкая Таццяна Вячаславаўна (1941), літаратуразнаўца, крытык, аўтар шматлікіх артыкулаў і рэцэнзій па пытаннях метадыкі выкладання, тэорыі і гісторыі літаратуры, узаемадзеяння ўсходнеславянскіх (у асноўным беларуска-ўкраінскіх) літаратураў, перакладчык на ўкраінскую мову твораў М. Багдановіча, У. Караткевіча, В. Быкава і інш., лаўрэат Міжнароднай літаратурнай прэміі імя І. Франка (2000) – 70 гадоў з дня нараджэння.

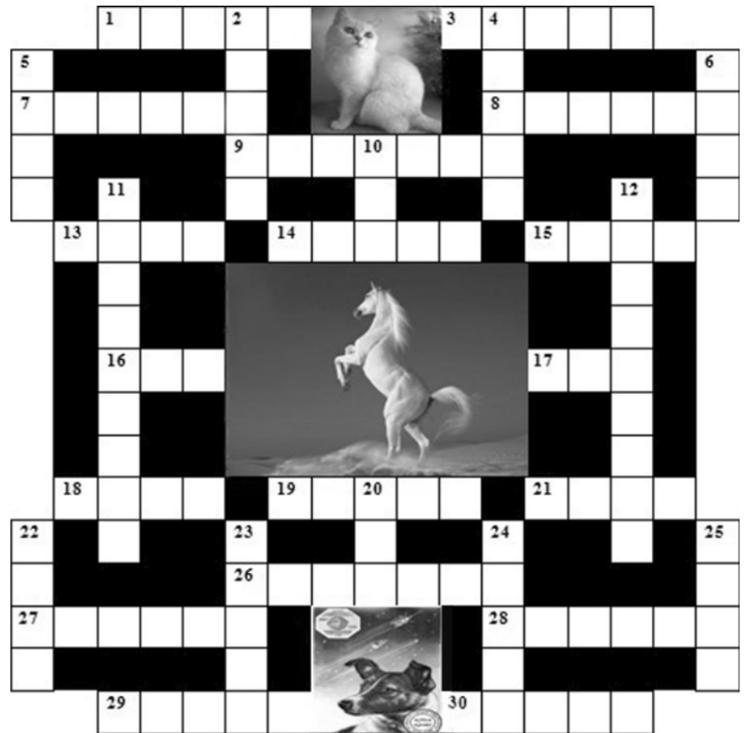
«Ой, заржы, заржы, вараны коню»

Уздоўж

1. Мянуска першага сабакі-касманauta, які быў выведзены на арбіту ў 1957 г. **3.** «Пастаўлю я коніка // Ля варот, // А сам – да дзяўчыначкі // На ...». З беларускай народнай песні «Добры вечар, дзяўчыначка». **7.** Паводле беларускай міфалогіі – кашэчы кароль: увесь чорны, як смоль, вочы гараць агнём. **8.** Мянуска сабакі, героя шматсерыйнага фільма. **9.** «У паветры не памкне ... жарабка». З верша «У вёсцы» Максіма Багдановіча. **13.** Юр'ева ..., не трэба каням аўса (прык.). **14.** «А ты, коцінька-..., // У цябе шэранькі хвосток». З калыханкі. **15.** Не конь вязе, але дарога, не бог памагае, але ... (прык.). **16.** «Белы ... Чорнае вуха». Цікавы мастацкі фільм аб незвычайных прыгодах сабакі. **17.** Карова целіцца, а ў быка ... чэшацца (прык.). **18.** «... коніка паіў, // Маня воду чэрпала». З беларускай народнай песні «Рэчанька». **19.** «Узрываўце ж іх санямі, коні! // Звіні, вясельных бомаў ...!». З верша Максіма Багдановіча «Зімой». **21.** І конь сыт, і ... цэла (прык.). **26.** ... сівее ад галавы, а сабака ад морды (прык.). **27.** Як правіў ..., то каты лазілі, а як стаў правіць сын, то і сабакі палезлі (прык.). **28.** ... на рабым кані ездзіць (прык.). **29.** Чым сонца ясьнее, тым ... мутнее (прык.). **30.** Хвост ды ... – глядзець міла, а ў гразі хоць сам вязі (прык.).

Упоперак

2. «... рухавы – мароз і завея». З верша Віктара Гардзея

«Па сена». **4.** Атрыманне адной рэчы замест другой. **5.** «Конічак іржаў, аж ... дрыжаў». З беларускай народнай песні «Ой, заржы, заржы, вараны коню». **6.** Вялікага сабакі вялікі ... (прык.). **10.** Дакумент, запіс аб юрыдычным факце. **11.** Роды ў кабылы. **12.** Абрад знаёмства жаніха і яго сваякоў з нявестай. **20.** «У мяне аж ... кані. // Калі хочаш – дагані».

З верша Дануты Бічэль-Загнетавай «Коні». **22.** Жартаваў воўк з канём, ды ў жмені ... панёс (прык.). **23.** Маленькая сучка заўсёды ... (прык.). **24.** Невялікі грамадскі парк. **25.** Музычны смычковы інструмент.

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год

ЛОЕЎ – гарадскі пасёлак, цэнтр раёна, прыстань на Дняпры ў вусці р. Сож. За 92 км на поўдзень ад Гомеля, 60 км ад чыгуначнай станцыі Рэчыца па лініі Гомель–Калінкавічы, аўтамабільнымі дарогамі звязаны з Брагінам і Рэчыцай.

Вядомы з XV ст. У 1505 г. разбураны татарамі. У канцы XVI ст. мястэчка і крэпасць, цэнтр староства ў Рэчы Паспалітай. У 1646 г. далуча-

ны да Старадубскага павета Смаленскага ваяводства. У вайну 1648–1654 гг. моцна разбураны. Пасля руска-польскай вайны 1654–1667 гг. у складзе Рэчыцкага павета Менскага ваяводства. З 1676 г. уласнасць войта рэчыцкага М.С. Юдзіцкага; да 2-й пал. XIX ст. належаў яго нашчадкам. Потым пераходзіў у спадчыну да Лашчаў, Нарушэвічаў. З 1793 г. у складзе Расіі, цэнтр воласці Рэчыцкага павета.

У пачатку XIX ст. пабудаваны Лоеўскі палац. Меў рысы стылю класіцызму. 1-павярховы прамавугольны ў плане драўляны будынак на каменным падмурку, завершаны 2-схільным дахам з дошак. Цэнтры галоўнага і дваровага фасадаў былі вылучаныя мураванымі 4-калоннымі порцікамі. З 4-х бакоў быў фланкіраваны флігелямі. Звонку сцены былі атынкаваныя, мелі прамавугольныя ваконныя праёмы. У цэнтры палаца зна-

ходзілася парадная зала, абапал якой – жылыя пакоі. Сцены і столь былі абабітыя палатном і ўпрыгожаныя дэкаратыўна-арнаментальнай размалёўкай. У пакоях стаялі грубкі, абліцаваныя ўзорыстай кафляй. Не збырагся.

У канцы XIX ст. было каля 250 двароў, 7 ветракоў і 2 вадзяныя млыны, 24 крамы, гандлёвыя канторы, школа, паштовая станцыя, 2 царквы, касцёл. У 1897 г. 4 667 жыхароў. У пач. XX ст. дзейнічалі верф, завод па вырабе вохры. З 1926 г. цэнтр раёна. З 27 верасня 1938 г. гарадскі пасёлак. У Вялікую Айчынную вайну з ліпеня 1941 да 17 кастрычніка 1943 г. акупаваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі, разбураны. У 1962–1966 гг. у Рэчыцкім р-не.

За 4 км на паўночны захад ад Лоева ва ўрочышчы Грэгарова Поле захаваны курган; ва ўрочышчы Папова Поле селішча мілаградскай культуры і раняга этапу зарубенецкай культуры; на правым беразе Дняпра ў парку помнік прыроды рэспубліканскага значэння – Лоеўскае геалагічнае агаленне (прасочваюцца адклады муравінскага міжледавікоўя і папярэдняга позналедавікоўя – Лоеўскага інтэрстадыяла, з'яўляюцца эталонам пры стратыграфічным расчлянненні антрапагенных адкладаў у Беларусі і для больш шырокіх

Экспазіцыйная пляцоўка Лоеўскага музея бітвы за Дняпро

тэрыторыяў Усходне-Еўрапейскай раўніны).

Захаваліся помнікі архітэктуры з элементамі неакласіцызму – 2 жылыя дамы канца XIX – пач. XX ст. Усталяваны таксама помнікі на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызанаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у гонар воінаў 65-й арміі і партызанскіх злучэнняў С.А. Каўпака і А.М. Сабурова, Лоеўскай партызанскай брыгады «За Радзіму» Гомельскага злучэння, помнік на магіле мірных жыхароў, загіблых нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў 1943 г.

Пры раённым ДOME культуры з 1946 г. працуе Лоеўскі народны тэатр, з 1982 г. мае званне народнага. Маецца музей «Бітва за Дняпро».

Раённая бібліятэка ў г.п. Лоеў, помнік архітэктуры XIX ст.